

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ
จังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554)

ผู้วิจัย	รศ.ดร.ฉลาด จันทรสุมบัตติ	ผู้วิจัยหลัก
	ผศ.ดร.พิสิฏฐ์ บุญไชย	ผู้ร่วมวิจัย
	อาจารย์ศักดิ์เจริญ ภาภูตานนท์	ผู้ร่วมวิจัย
	นายประจักษ์ อาษาธง	ผู้ร่วมวิจัย
	นายทานตะวัน สิงห์แก้ว	ผู้ร่วมวิจัย

สถาบัน หน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปีที่พิมพ์ 2555

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ
จังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) ได้ดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2554 ถึงสิ้นโครงการ
เดือนกุมภาพันธ์ 2555 หน่วยงานหลักประกอบด้วย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
(ธ.ก.ส.) หน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า อำเภอวาปีปทุม องค์การบริหารส่วน
ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพธิ์ อำเภอนาเชือก องค์การบริหาร
ส่วนตำบลเลิงแฝก อำเภอกุฉินารายณ์ องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม องค์การ
บริหารส่วนตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอกันทรวิชัย และคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายแก้ไขปัญหาความ
ยากจนของจังหวัดมหาสารคาม ความมุ่งหมายของการวิจัย 1) เพื่อสร้างกลไกภาคีความร่วมมือ
พัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น 2) เพื่อพัฒนาระบบ
ฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ 3) เพื่อสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะและ
4) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนภาคีเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชน

พื้นที่ดำเนินการใน 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน ในจังหวัดมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมายคือ คริวเรือนต้นแบบ จำนวน 202 ครอบครัว โดยใช้กระบวนการดำเนินงานการวิจัยและพัฒนาโดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ขั้นตอนดำเนินงาน 1) การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหา 2) การวิเคราะห์ข้อมูล 3) การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม 4) ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุง 5) ติดตามประเมินผล 6) พัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้และ 7) สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครื่องมือมี 2 ชนิด 1) เครื่องมือในการพัฒนาเพื่อให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต คู่มือการปฏิบัติงาน คู่มือแผนชุมชน และคู่มือการจัดทำข้อมูลสภาวะชุมชน 2) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ ผลการดำเนินงานปรากฏผลดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดประเด็นและวางแผนแบบมีส่วนร่วม ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 การดำเนินงานประกอบด้วย การจัดเตรียมกลไกการทำงานโครงการ การพัฒนาตัวชี้วัดกำหนดเกณฑ์การประเมิน การจัดทำเอกสารและคู่มือการปฏิบัติงาน ผลปรากฏว่ามีภาคีความร่วมมือร่วมเป็นกลไกการดำเนินงานระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน สามารถพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประกอบการประเมินผลการดำเนินงาน การจัดทำเอกสารคู่มือในการดำเนินงาน ประกอบด้วย คู่มือบัญชีรายรับ-รายจ่าย คู่มือแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต คู่มือแผนแม่บทชุมชนคู่มือแผนสภาวะ แผ่นพับ และแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติให้เป็นจริง ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน 2554 ได้ผลการดำเนินงานได้ประชุมชี้แจงระดับจังหวัด 1 ครั้ง ได้จัดให้มีการลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) อบรมวิทยากรกระบวนการฝึกปฏิบัติการทำบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนชุมชนและแผนที่สภาวะ ส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถในการใช้คู่มืออย่างถูกต้องมีฐานข้อมูลรายรับรายจ่ายบัญชีครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 3 การสรุปสะท้อนผล ระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคม 2554 ผลการดำเนินงานมีการวิเคราะห์บัญชีรายรับ-รายจ่ายระดับครัวเรือนต้นแบบ สามารถบันทึกบัญชีรายรับรายจ่ายทุกวัน เป็นกิจวัตรประจำวัน มีการวิเคราะห์วางแผนชีวิตตนเองได้มีแผนพัฒนาอาชีพตนเอง มีการบรรจุเข้าในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ. 2555-2557) ขององค์กรส่วนท้องถิ่นเป้าหมายงบประมาณ 450,000 บาท และมีการแสวงหาความรู้ศึกษาดูงาน มีการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชนสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2555 ได้สนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินงานโครงการนำร่อง โครงการละ 20,000 บาท ดำเนินการประชาสัมพันธ์โครงการ ผ่านทางwebsite และมีโครงการที่เด่น ๆ ได้แก่ โครงการ 2 ไร่ไม่ยากไม่จน โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ส.3วัง โครงการรวมซื้อรวมขายบ้านดงน้อย โครงการจัดสร้าง

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน ส.3วังมีตัวชีวิตความสำเร็จตามตัวบ่งชี้ในภาพรวมหลังดำเนินการสูงกว่าก่อนดำเนินการ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการดำเนินงานได้แก่ การแสวงหารูปแบบกลไกภาคีความร่วมมือในระดับพื้นที่ในการสนับสนุนการพัฒนา และบูรณาการแผนพัฒนาขององค์กรภาคีสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับแผนของชุมชน นำวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติและการให้คุณค่า ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติจริงของครอบครัวต้นแบบสู่การปรับปรุงพัฒนางานขององค์กรได้

ปัจจัยแห่งความล้มเหลวได้แก่การขาดการประสานงานที่ดีในการทำงาน ขาดจิตสำนึกที่ดี เสียสละ และจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน

แนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป ควรครอบครัวต้นแบบนำแผนชีวิตลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ทุกแผนงานกิจกรรมให้มีการเวทิตัดตามความก้าวหน้าต่อเนื่อง ควรขยายจำนวนครอบครัวเข้าร่วม โครงการดำเนินการเพิ่มขึ้นเชื่อมประเด็นการแก้หนี้สินของเกษตรกรพัฒนาสถาบันการเงินชุมชน ควรใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดำเนินการต่อไป

คำสำคัญ

การพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน, การพัฒนาสังคม, สุขภาวะ, ครอบครัวต้นแบบ

ภูมิหลัง

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันที่ได้ผ่านการทดลองใช้สมควรที่จะได้น้อมนำมาเป็นหลักของการพัฒนางานที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางและมุ่งหวังให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองและมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้นการนำเอาหลักการ ทฤษฎี ปรัชญาไปปฏิบัติให้เป็นจริงเป็นรูปธรรม สมควรจะไปสู่การกำหนดเป็นนโยบาย เป้าหมาย การปฏิบัติปรับปรุงพัฒนา ขององค์กร หน่วยงาน กลุ่มองค์กรชุมชนทุกภาคีและผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งสอดคล้องกับพระราชโองการพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2503 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มจากทรงมีความสนพระราชหฤทัยในงานพัฒนาชนบทได้ถ่ายทอดพระราชดำริของพระองค์ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เองผ่านพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในพระราชทานปริญญาบัตร ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรที่มีต่อเศรษฐกิจของชาติ “เศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นท่านต้องระลึกถึงสาระสำคัญนี้ อยู่เสมอ และช่วยกันฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็ว” และพระบรม

ราโชวาทแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ได้ทรงดำริว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องนำความสำคัญขั้นต้นมีโครงสร้างพื้นฐาน คือ ความพอเพียงพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” (ฉลาด จันทรสมบัติ. 2552 : 117-119) และจากการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในรายของนายจันทิประทุมภา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ที่มุ่งเน้นการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดในที่ดินจำนวน 23 ไร่ ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมการแก้ไขความยากจนได้จริงเพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติและเกิดการจัดการความรู้ขยายผลที่เป็นรูปธรรม และของพระมหาสุภาพเจ้าอาวาสวัดป่านาจาคำ ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรเพื่อการพึ่งตนเอง ได้พัฒนาแนวคิดหนึ่งไร่ไม่ยากไม่จนให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเน้นการสร้างองค์ความรู้จริงจากการปฏิบัติ มีการพัฒนาตัวชีวิตความสำเร็จของประชาชนกลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกรที่สนใจและที่ต้องการปลดหนี้สินของตนเอง โดยเริ่มจากการสำรวจบัญชีรายรับรายจ่าย และส่งเสริมให้มีการแก้ปัญหาด้วยตนเองในระดับครอบครัว โดยใช้การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและมีการจัดการความรู้ของเกษตรกรให้เป็นรูปธรรมสามารถถ่ายทอดขยายผลไปยังเกษตรกรคนอื่นๆที่สนใจและมีความมุ่งมั่น (บันทึกสรุปผลการศึกษาคูงานหนึ่งไร่ไม่ยากไม่จนจังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ 31 สิงหาคม 2553)

การรวมตัวของผู้นำที่เป็นทางการกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสุขภาวะชุมชน โดยประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านต้นแบบจึงมีความสำคัญยังมีน้อยทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มีกลไกในการจัดการความรู้ให้มีการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหโดยคนในชุมชนเองเพื่อนำไปสู่การรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และสามารถจัดการทรัพยากรขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะปัจจัย 4 ที่ส่งผลถึงความพอเพียงและความอยู่ดีมีสุขที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่เมื่อพิจารณาในระดับตำบลการดำเนินงานด้านสุขภาพ ตลอดทั้งกลไกการสร้างความตระหนัก ความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน ทั้งผู้นำที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มองค์กรชุมชน ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาน้อยเช่นกัน ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนต้องมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมลักษณะภาคีการพัฒนา โดยมิผลลัพท์ คือ เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายของจังหวัดมหาสารคาม ได้รับการแก้ปัญหาคความยากจน พัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกรและสร้างเครือข่ายของจังหวัดมหาสารคาม มีสุขภาวะชุมชนเพื่อความดีมีมีสุขโดยประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งมีภาคีมาทำงานร่วมกันทั้งธนาคาร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โรงเรียนชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบลได้นำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและแผนการดำเนินจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างรูปแบบความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน

พัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกรและสร้างเครือข่ายจังหวัดมหาสารคามที่เหมาะสมโดยเกษตรกรพึ่งตนเอง มีการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และเพื่อชุมชนเอง ได้เรียนรู้ร่วมกัน หากค้นพบการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ก็จะสามารนำไปขยายผลการดำเนินงาน และวางแผนพัฒนางานชุมชนอื่น ๆ ในตำบลอื่นๆ และชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้มากขึ้นต่อไป

โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) เป็นความร่วมมือกันระหว่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ร่วมกับหน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2554 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2555 แบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 4 งวด โดยมีพื้นที่ดำเนินงานในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน คือ อำเภอกุฉินารายณ์ตำบลเลิงแฝก บ้านบัวแก้ว หมู่ที่ 3, 14 อำเภอนาเชือก ตำบลหนองโพธิ์ บ้านหนองบึง หมู่ที่ 3, 8 อำเภอนาดูน ตำบลพระธาตุ บ้านดงน้อย หมู่ที่ 4, 5 บ้านโด้นหมู่ที่ 8 อำเภอนาป่า ตำบลนาป่า บ้านวังจาน หมู่ที่ 4, บ้านวังใหม่หมู่ที่ 13, บ้านวังเหนือหมู่ที่ 16 อำเภอกันทรวิชัย ตำบลเขาใหญ่ บ้านหินปูน หมู่ที่ 17 อำเภอชื่นชม ตำบลเหล่าดอกไม้ บ้านหนองคู หมู่ที่ 6

ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 (มีนาคม 2554 – กุมภาพันธ์ 2555) มีความมุ่งหวังเพื่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพและปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาในการแก้ไขปัญหาความยากจนสังคมและสุขภาวะในระยะต่อไป

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เหมาะสมกับชุมชนควรเป็นอย่างไร
2. ฐานข้อมูลชุมชนจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร
3. การดำเนินแบบบูรณาการเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนเกิดความร่วมมือที่นำไปสู่การปฏิบัติได้หรือไม่

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ

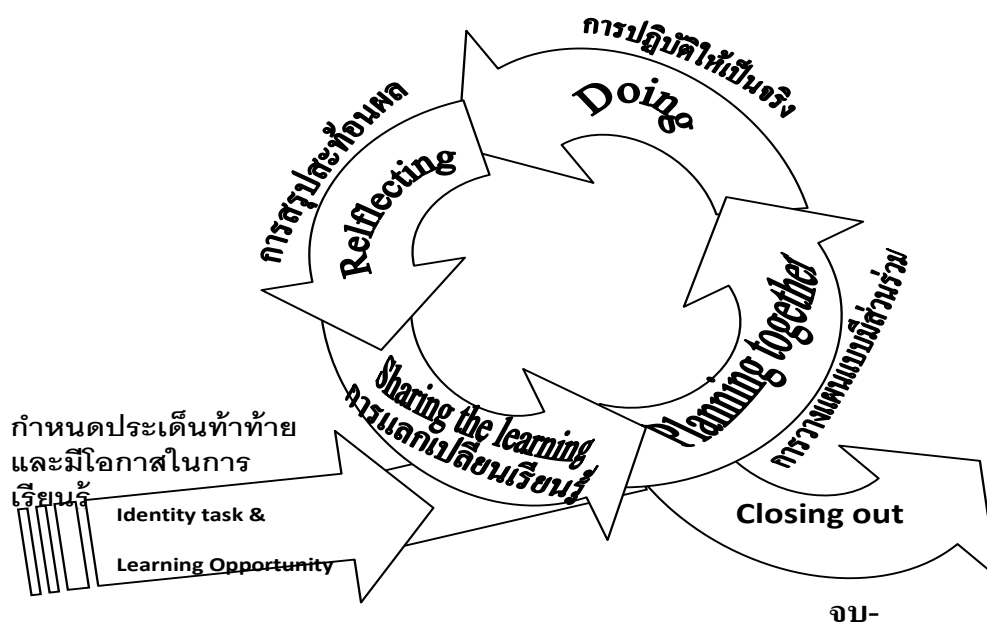
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ
4. เพื่อให้ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมในระดับจังหวัดที่เหมาะสม ในการแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกร
2. ผลการวิจัยทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในการแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกร ชี้แจงชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัดและเครือข่ายระดับภาค

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ใช้การบริหาร โครงการที่เกิดการแก้ไขปัญหความยากจนร่วมกัน คือ หลักคิด ระเบิดจากภายใน (Inside Out) คือ การกระตุ้นให้การบริหารจัดการภาคชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง สามารถกำหนดความต้องการของตนเองได้ เพื่อชักนำ ชดเชย(Supply) และบริหารการชดเชย (Supply) ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น (Empowerment) และขณะเดียวกันก็สร้างเงื่อนไขให้จังหวัดและภาคีเครือข่ายได้เรียนรู้ช่องทางในการตอบสนองภาคการผลิต (Demand) ได้ตรงจุด และมีประสิทธิภาพ (Enrichment) โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) 7 ขั้นตอน คือ การเตรียมทีม การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงพัฒนา การสรุปผลการดำเนินงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ฉลาดจันทร์สม บัติ. 2551: 15) โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการเรียนรู้จากการปฏิบัติ(Action Learning) 5 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมาย การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการตามแผนปรับปรุงพัฒนา การสรุปสะท้อนผลการปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม ชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัด (Chantarasombat C. 2009 : 424-427) จากวิธีการการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning) ทั้ง 6 ประการที่กล่าวมาสามารถเขียนเป็นแผนภาพการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning) ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning)

(ฉลาด จันทรสุมภ์. 2551 : 224)

ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่การวิจัยพื้นที่ดำเนินการในพื้นที่ 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน ของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้ฐานข้อมูลความพร้อมหมู่บ้านเป้าหมายของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีอยู่ 13 อำเภอในจังหวัดมหาสารคาม และสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีจับสลาก ได้ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอนาป่า อำเภอนาคู อำเภอนาเชือก อำเภอกันทรวิชัย อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอนาแก อำเภอนาหว้า และมีการประชุมพิจารณาคัดเลือกตำบลที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัย รวม 6 ตำบล คือ 1)ตำบลนาข่า อำเภอนาป่า 2)ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู 3) ตำบลหนองโพธิ์ อำเภอนาเชือก 4)อำเภอกันทรวิชัย ตำบลเขวาใหญ่ 5) ตำบลเลิงแฝก อำเภอกุฉินารายณ์ 6)ตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอนาแก และให้ตำบลพิจารณากลุ่มตัวอย่าง คือครัวเรือนต้นแบบ จำนวน 202 ครอบครัวยุค
2. กระบวนการดำเนินงานใช้การวิจัยและพัฒนาโดยประยุกต์ใช้การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นหลักคือ 1) การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหา 2) การวิเคราะห์ข้อมูล 3) การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม 4) ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุง 5) ติดตามประเมินผล 6) พัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้และ 7) สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เรื่องในการวิจัย มี 2 ลักษณะ คือ 1)เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนางานเพื่อให้เกิดการนวัตกรรม การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต คู่มือการ ปฏิบัติงานคู่มือแผนชุมชน และคู่มือการจัดทำข้อมูลสุขภาวะชุมชน 2) เครื่องมือในการเก็บรวบรวม ข้อมูล คือ แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีร้อยละและค่าเฉลี่ย

สรุปผลการวิจัย

1. การสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสม กับท้องถิ่น ซึ่งมีการประสานความร่วมมือคณะทำงานการวิจัยของโครงการ โดยความเห็นชอบจาก ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคามและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล โดย มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการตามคำสั่งจังหวัดมหาสารคามที่ 918 / 2554เรื่องแต่งตั้งคณะทำงาน โครงการรายงานการวิจัยโครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุข ภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) สั่ง ณ วันที่ 27 พฤษภาคม 2554 และคำสั่งจังหวัด มหาสารคามที่ 2229/2554 เรื่องแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัด มหาสารคามโดยเกิดกลไกการดำเนินงาน 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับชุมชนมีคณะทำงานที่มาจากผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) ชุมชนละไม่น้อยกว่า 15 คน มีครอบครัวต้นแบบอาสาสมัครเป็นเป้าหมายในการพัฒนา จำนวน 176 ครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการใช้บัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ข้อมูลสุขภาวะชุมชน เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้งใน ระดับครอบครัว และระดับชุมชน

2.หน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ตำบล อำเภอ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็น กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานทั้งในส่วนของการบูรณาการแผนงาน สนับสนุนบุคลากรสนับสนุน งบประมาณ โรงเรียนสนับสนุนบุคลากรเป็นวิทยากร และเป็นที่ปรึกษาในการจัดบันทึกบัญชี ครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานที่จัดกิจกรรมในบางโอกาส โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล (รพ.สต.) สนับสนุนบุคลากรเข้าร่วมกิจกรรม และบูรณาการแผนด้านสุขภาวะชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำนักงานสาขาในพื้นที่ ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของบุคลากรให้ ความรู้วิชาการ งบประมาณ และบูรณาการแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

3.หน่วยงานภาคีระดับจังหวัดส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน บุคลากร งบประมาณและ ขับเคลื่อนการดำเนินงานระดับนโยบาย เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สนับสนุนให้บุคลากรเป็นคณะทำงานระดับ จังหวัด สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัด สนับสนุนการจัดพิมพ์บัญชีครัวเรือน สำนักงาน

พาณิชย์จังหวัด สนับสนุนงบประมาณจัดซื้อเครื่องบดหอยเชอรี่สำหรับผลิตอาหารปลาในแผนแก้ไข ปัญหาความยากจนตำบลเขว้าใหญ่ สถาบันระดับอุดมศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำหน้าที่ หน่วยประสานงาน และกองเลขานุการคณะทำงาน โครงการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดมหาสารคามบูรณาการแผนไปสู่การปฏิบัติ เอื้ออำนวยสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการดำเนินงาน โครงการ

นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงาน โครงการขับเคลื่อน ไปตามแผนที่วางไว้และกลไกภาคีมีความ เข้าใจกระบวนการ เป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันจึงได้จัดทำข้อตกลงบันทึกพันธสัญญาการ ดำเนินร่วมกับภาคีทุกระดับ ผลการดำเนินงานภายใต้การสร้างกลไกภาคีความร่วมมือแก้ไข ปัญหา ความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะตลาดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ทำให้คณะทำงานได้บทเรียน นำไปสู่การเกิดกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานในลักษณะภาคีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น หากได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเหล่านี้ได้มีกิจกรรมการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังอย่างน้อย 3 ปี คณะทำงานมีความมั่นใจเป็นอย่างยิ่งว่า กลไกภาคีดังกล่าวจะนำไปสู่การทำงานเพื่อแก้ไข ปัญหาความ ยากจนพัฒนาสังคม และสุขภาวะ ได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้

2.การพัฒนากระบวนการข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนา ระดับ ต่าง ๆ มีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติจริงโดยชุมชนมีส่วนร่วมจัดทำอยู่ทุกพื้นที่ดำเนินงาน ซึ่งมีการ จัดเก็บข้อมูลอยู่ในหลายรูปแบบ ได้แก่ เอกสาร Hard Copy ฟิล์มอิเล็กทรอนิกส์ โปรแกรม สำเร็จรูปบันทึกบัญชีครัวเรือน และพัฒนาเป็นเว็บไซต์โครงการ [http:// health.drchalard.com](http://health.drchalard.com) โดยมี รายละเอียด ประกอบด้วยข้อมูลรายรับรายจ่ายแผนที่สุขภาพชุมชนผลการประเมินก่อนพัฒนา แล้วนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อกำหนดนโยบายและแผนงานแบบมีส่วนร่วม ในการแก้ไข ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ในรูปของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแผน แม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไข ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะแผนการแก้ไข ปัญหาความ ยากจนนำร่อง บัญชีครอบครัวต้นแบบและรายการหนี้สิน ผลการประเมินหลังพัฒนา

ซึ่งระบบฐานข้อมูลดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้อยู่ในระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงาน กลไกภาคีการดำเนินงานในทุกระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด แผนการแก้ไข ปัญหาความ ยากจนทุกพื้นที่ ได้ผลักดันให้ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนา 3 ปี ของ อปท. และผล การดำเนินงานในปีที่ 1 แผนแก้ไข ปัญหาความยากจนพัฒนาสังคม และสุขภาวะได้ถูกบรรจุไว้ใน ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายปี 2555 รวมจำนวนงบประมาณ 450,000 บาท ประกอบด้วย ตำบล เล็งแฝก จำนวน 50,000 บาท ตำบลหนองโพธิ์จำนวน 50,000 บาท ตำบลพระธาตุจำนวน 50,000 บาท ตำบลนาข่า 100,000 บาท และตำบลเหล่าดอกริม 100,000 บาท

3.การสร้างกระบวนการเรียนรู้ จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามมีกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติของภาคีความร่วมมือแก้ไข

ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

3.1 การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหาในประเด็นบัญชีครัวเรือน ข้อมูลสุขภาวะชุมชน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับครัวเรือนผ่านแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต และระดับชุมชนผ่านแผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ

3.3 การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินการเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ นำไปสู่การรับรู้เป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันแสวงหาความร่วมมือดำเนินงานทั้งภายในและภายนอกเกิดกิจกรรมแก้ไขปัญหาความยากจนนาร่อง มีอาสาสมัครครอบครัวต้นแบบ

3.4 ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงขณะทำงาน ได้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนให้แต่ละพื้นที่ได้ดำเนินงานตามแผนของแต่ละพื้นที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายสรุปผลการดำเนิน ได้ดังนี้

3.4.1 ตำบลเลิงแฝก ครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เช่น มีแปลงผัก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเกิดแปลงเกษตรปลูกพันธุ์อ้อย จำนวน 7 ครอบครัวเกิดกิจกรรมธนาคารแรงงานระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 กลุ่มมีกิจกรรมการสัจจะออมทรัพย์ในชุมชน ครอบครัวต้นแบบเป็นสมาชิกทุกครอบครัวและกิจกรรมรวมกลุ่มผลิตชีวภาพลดต้นทุนการผลิตของคนในชุมชน

3.4.2 ตำบลหนองโพธิ์ พบว่าแต่ละครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เช่น มีแปลงผัก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเกิดแปลงเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ครอบครัวเกิดกิจกรรมการเรียนรู้นอกชุมชนระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 ครั้งมีกิจกรรมการสัจจะออมทรัพย์ในชุมชน ครอบครัวต้นแบบเป็นสมาชิกทุกครอบครัวกิจกรรมฟื้นฟูป่าในวัด เพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน

3.4.3 ตำบลพระธาตุ พบว่าแต่ละครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 62 ครอบครัวเกิดศูนย์เรียนรู้ระดับหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง เกิดเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างงานสร้างรายได้ ขยายสู่ตำบลข้างเคียง มีจำนวน 9 กลุ่ม กิจกรรมฟื้นฟูการรณรงค์โลกปลอดซังข้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชนในตำบลเกิดกิจกรรมรวมซื้อรวมขายในชุมชนเกิดกิจกรรมอบรมความรู้เรื่องโรคติดต่อโรคไม่ติดต่อโดยการประสานร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลอำเภอขนาดุนกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขรวมกลุ่มกันตรวจคัดกรองเบาหวานตามแผนที่สุขภาพะทุก 3 เดือน

3.4.4 ตำบลนาป่า ครอบคลุมต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 12 ครอบคลุมศูนย์เรียนรู้ระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง มีเครือข่ายปลูกยางพารา เพื่อสร้างงานสร้างรายได้ ขยายสู่ตำบลข้างเคียงมีจำนวน 10 ครอบคลุม เกิดเกษตรกรแนวใหม่ 2 ไร่ไม่ยากไม่จน (นายหนา สุดพันธ์)มีกิจกรรมฟื้นฟูการลงแขกเกี่ยวข้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน

3.4.5 ตำบลเขาวัวใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย พบว่าครอบคลุมต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง มีการรวมกลุ่มวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนนำไปสู่การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การลดต้นทุนเลี้ยงปลาในกระชัง ด้วยการผลิตอาหารปลาจากหอยเชอรี่ การรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนการจัดตั้งกองทุนพันธุ์ข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากปัญหาน้ำท่วม การเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้จากศักยภาพของชุมชน เช่น การเพาะเห็ดเพื่อลดรายจ่าย

3.4.6 ตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม พบว่าแต่ละครอบครัวยมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดแปลงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 25 แห่ง มีการรวมกลุ่มวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนนำไปสู่การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เกิดความตระหนักรู้ต่อตนเองในการแก้ไขปัญหาความยากจน จากผลการวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนร่วมกันพบว่า สัดส่วนของรายจ่ายหลักคือการลงทุนในการประกอบอาชีพ และรายจ่ายประจำวันเช่น ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของบุตร ค่าอาหาร ชาวบ้านเห็นว่าควรจะให้มีความสำคัญกับการลดค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เช่นลดต้นทุนในการทำ เลี้ยงสุกรการเย็บถุง (ชาวบ้านนำกระสอบ มาตัด และเย็บเป็นกระเป๋าสะพายสำหรับใส่สิ่งของ) ส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ส่วนรายจ่ายด้านหาอาหารนั้นลดได้ยากชาวบ้านมีทัศนคติว่า การลดค่าใช้จ่าย ควรจะใช้แนวทางเกษตรปลอดภัย การเกษตรแบบผสมผสาน จึงเป็นแรงจูงใจให้มีการเดินทางไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียง

3.5 ติดตามประเมินผลการทำงานได้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประชุมติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานทั้งในภาพรวม และระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ บทเรียน และแสวงหาทางออกการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลตามตัวชี้วัดก่อน และหลังการพัฒนา ทำให้คณะทำงาน และกลุ่มเป้าหมายได้ทราบสถานการณ์และความเคลื่อนไหวการดำเนินงานนำไปสู่การวางแผนพัฒนาถ่ายทอดขยายผล

3.6พัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้กลุ่มเป้าหมาย คือ อบรมวิทยากรกระบวนการ ฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ตามประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน คือ ตำบล เสิงแฝก ตำบลหนองโพธิ์ ตำบลพระธาตุ และตำบลนาข่า ฝึกอบรมและศึกษาดูงานเรื่องการแก้หนี้แก้ จนบณวิถีพอเพียง ณ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงพ่อแสง มโนลัย ตำบลดงคลังน้อย อำเภอ เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดส่วนตำบลเขวาใหญ่ ฝึกอบรมการทำอาหารปลา และศึกษาดูงาน ณ สมาพันธ์ผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกาม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ และศูนย์การเรียนรู้บ้านดอนมัน ตำบล ขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม สำหรับตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม ฝึกอบรม การทำอาหารหมู และศึกษาดูงานการทำเกษตรผสมผสาน ณ ตำบลโนนแดง อำเภอบรบือ และ ตำบลตลาดม่วง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามผลจากการอบรมและศึกษาดูงานในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาการอบรม และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับที่ดี มาก มีทักษะและเกิดความตระหนักในการบันทึกบัญชีครัวเรือนแสวงหาช่องทางหารายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.7สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการดำเนินงานความร่วมมือ แก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะระยะที่ 1 (ปี 2554) ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน เน้นการนำเสนอผลการดำเนินงานถึงผลสำเร็จ บทเรียนสำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการ ดำเนินงานต่อเนื่อง ประกอบกับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะโดย นักวิชาการผลการดำเนินงานทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานถึงผลสำเร็จ บทเรียนสำคัญ ปัญหา อุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง

4.ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชนเกิดภาคี ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะตามความ ต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการ ปฏิบัติโดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

4.1การวางแผนแบบมีส่วนร่วมการดำเนินงานที่ผ่านมาคณะทำงานได้เน้นกระบวนการ มีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยเริ่มจาก การศึกษาข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหาชุมชนและการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นกลไกหลักให้เกิดการมีส่วน ร่วมของภาคีเครือข่าย โดยใช้เครื่องมือหลายชนิดประกอบด้วยบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์เพื่อแก้ไข ปัญหาในระดับครัวเรือน เพื่อวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ในส่วนของการแก้ไขปัญหาในระดับ ชุมชนก็จะใช้แผนที่สุขภาวะชุมชน และแผนแม่บทชุมชน จากผลการใช้วิธีการดังกล่าวนำไปสู่การ เกิดการทำงานแบบบูรณาการระหว่างภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนของงบประมาณ ทรัพยากร นำไปสู่การ ขับเคลื่อนงานของแผนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนเป้าหมายได้

4.2 การปฏิบัติให้เป็นจริงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้ภาคีหุ้นส่วนเสริมแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะได้ ใช้วิธีการปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงเป็นเครื่องมือและกลไกนำไปสู่การปฏิบัติงานให้เป็นจริง โดยการกระตุ้นและส่งเสริมให้คณะทำงานในระดับต่างๆ ชุมชนเป้าหมายได้มีการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติตามแผน และปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น ตำบลเขาใหญ่ ดำเนินงานตามแผนแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยการเพาะเห็ดเพื่อรายจ่าย โดยไม่รบกวนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและโครงการ เพราะจากการวิเคราะห์ข้อมูลรายรับรายจ่าย พบว่า ปริมาณของเห็ดที่ชาวบ้านต้องซื้อมารับริโภคทุกวัน และจากการศึกษาดูงานทำให้ชาวบ้านได้รู้จักวิธีการเพาะเห็ดจากวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ตำบลหนองโพธิ์ ร่วมกันระดมทุนจากชาวบ้านเพื่อขับเคลื่อนแผนการแก้ไขปัญหาคความยากจนในประเด็นเดียวกัน จากกรณีใน 2 ตำบล จะเห็นได้ว่าหลังจากที่มีการปฏิบัติงานตามแผนไประยะหนึ่ง ชุมชนก็จะมีการปรับปรุงแผนเพื่อให้สามารถปฏิบัติให้เป็นจริงได้

4.3 การสรุปสะท้อนผลเป็นองค์ประกอบขั้นตอนที่ 3 ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการพัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้ การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และติดตามประเมินผลที่นำไปสู่การสนับสนุนกระบวนการดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยเฉพาะการกระตุ้นและส่งเสริมให้ครอบครัวต้นแบบเกิดความตระหนักในการจัดทำบัญชีครัวเรือน ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญการทำการเกษตรตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวในพื้นที่ตำบลนาข่า การรวมกลุ่มเพื่อทำเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่ตำบลเหล่าดอกไม้ พื้นที่ฟูและการรณรงค์ไถกลบตอซังข้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชนในตำบลกิจกรรมรวมซื้อรวมขายในชุมชนในพื้นที่ตำบลพระธาตุ นำไปสู่การเชื่อมโยงประสานงบประมาณ ความร่วมมือ ทรัพยากร เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนตามความต้องการของชุมชนระหว่างหน่วยงานทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

4.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีการจัดกิจกรรมสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และข้ามอำเภออย่างต่อเนื่องถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการได้ เนื่องจากชุมชนจะได้มีโอกาสสรุปบทเรียนตนเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งหน่วยงานราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันและพัฒนาตนเอง นำไปสู่การปรับปรุงแผนงานให้เอื้อต่อกระบวนการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ตลอดจนผู้บริหารระดับสูงได้รับทราบผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข และแผนพัฒนาต่อเนื่อง นำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจและหนุนเสริมให้เข้าสู่ระดับนโยบายของชุมชนและท้องถิ่นต่อไปได้

กล่าวได้ว่าผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 ปี 2554 องค์กรภาคีสามารถเข้ามาส่งเสริม สนับสนุนแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชนเป้าหมายได้ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมและเชื่อมโยงกระบวนการดำเนินงานตาม ภารกิจงานขององค์กรได้

อภิปรายผล

ผลการศึกษา โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุข ภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) มีความสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสุขภาวะ มีผู้ศึกษาและนักวิชาการได้มีข้อเสนอแนะหรือให้หลาย ท่าน หลายองค์กร มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. ประเด็น ความหมายของความยากจน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความยากจน วิธีการแก้ปัญหา ความยากจน กล่าวคือ การดำเนินงาน โครงการนี้ ได้ยึดกรอบการดำเนินงาน โดยการสร้างกลไกภาคี ความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่นการ ดำเนินงาน จึงเกิดกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงาน โครงการตามคำสั่งจังหวัดมหาสารคามที่ 98 / 2554 เกิดกลไกการ ดำเนินงาน คือ

1.1. ระดับชุมชนมีคณะทำงานที่มาจากผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น อาสาสมัคร สาธารณสุข (อ.ส.ม.) ชุมชน การมีครอบครัวต้นแบบอาสาสมัครเป็นเป้าหมายในการพัฒนา การ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการใช้บัญชีครัวเรือน การแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต การค้นหา ข้อมูลสุขภาวะชุมชน เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งในระดับครอบครัวและระดับ ชุมชน

1.2 หน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ตำบล อำเภอ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ทั้งในส่วนของบูรณาการแผนงาน สนับสนุน บุคลากรสนับสนุนงบประมาณ ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของบุคลากร ให้ความรู้วิชาการ งบประมาณ และบูรณาการแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

1.3 หน่วยงานภาคีระดับจังหวัด ส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน บุคลากร งบประมาณ และขับเคลื่อนการดำเนินงานระดับนโยบาย เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สถาบัน ระดับอุดมศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

จังหวัดมหาสารคาม ภาคดังกล่าว ได้นำไปสู่การทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคม และสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้

ผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ที่มีแนวคิดที่ว่า ความยากจนอาจมาจากปัจเจกบุคคล จะส่งผลไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน การค้นหาข้อมูลเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลให้คนในชุมชนต้องรู้จักข้อมูลตนเอง รู้จักครอบครัวตนเอง รู้จักชุมชนตนเอง รู้จักสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตนเอง รู้จักสังคมประเทศ รู้จักสังคมโลก รู้จักความหมายและเส้นแบ่งของความยากจน และรู้จักสาเหตุของความยากจน การมีความรู้ดังกล่าว จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้ตรงจุด และสร้างเกณฑ์วัดผลการพัฒนาแก้ปัญหาต่อไป

ผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดและของการศึกษาของจาตุรงค์บุญรัตนสุนทรและกิตติพัฒน์นทปัทมะกุล ได้ให้ความสำคัญในเรื่องจุดเน้นของการแก้ปัญหาความยากจนคือ โดยการเพิ่มรายได้จากตัวชี้วัดมหภาคเช่นผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวการลงทุนขนาดใหญ่ด้านกายภาพ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

2. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ การมีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติจริงโดยชุมชนมีส่วนร่วม จัดทำในพื้นที่ดำเนินงาน มีการพัฒนาโปรแกรมสำเร็จรูปบันทึกบัญชีครัวเรือน และพัฒนาเป็นเว็บไซต์โครงการ การมีรายละเอียดข้อมูลรายรับรายจ่ายแผนที่สุขภาวะชุมชน มีการประเมินก่อนพัฒนา เพื่อสนับสนุนให้มีการนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การกำหนดนโยบายและแผนงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะในรูปของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนนำร่อง การจัดทำบัญชีครัวเรือนรายการหนี้สิน และการประเมินหลังพัฒนาเป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้อยู่ในระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ ของหน่วยงานกลไกภาคการดำเนินงานในทุกระดับ ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนทุกพื้นที่ ได้ผลักดันให้ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนา 3 ปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีแผนแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ได้ถูกบรรจุไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายปี 2555 ในพื้นที่เป้าหมาย 6 อำเภอรวมจำนวนงบประมาณ 450,000 บาท สอดคล้องกับแนวคิดของสมชัยจิตสุชน ที่ถือว่าความยากจน เป็นสถานการณ์ชั่วคราว (Transient Poor) อาจนำไปสู่ความจนเรื้อรัง (Chronic Poor) และสถานการณ์จนสุด ๆ กล่าวคือ ความยากจนแก้ไขได้ โดยให้มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงให้ถูกวิธี คือ การแก้ไขวงจรของความยากจน การมีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติจริง การมีข้อมูลรายรับรายจ่ายเพื่อจัดทำแผนที่สุขภาวะชุมชน การมีการประเมินก่อน-หลังการพัฒนา การวิเคราะห์สังเคราะห์ และการจัดทำแผนการแก้ปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วม

3. การสร้างกระบวนการเรียน จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพที่มีกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติของภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาพที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ คือ การสำรวจข้อมูล สภาพปัจจุบันปัญหาในประเด็นบัญชีครัวเรือน ข้อมูลสุขภาพชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดทำ แผนแบบมีส่วนร่วมการปฏิบัติตามแผนการติดตามประเมินผลการพัฒนาศักยภาพระดับองค์ความรู้ กลุ่มเป้าหมาย และการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดเวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอ ผลการดำเนินงานความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาพระยะที่ 1 (ปี 2554) เพื่อนำผลการดำเนินงานทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานเกี่ยวกับผลสำเร็จของโครงการ บทเรียน สำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง เป็นต้น

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลาด จันทรสมบัติเรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ชุมชน คือมีกระบวนการจัดแผนแม่บทชุมชน เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดแนวทาง พัฒนาตนเอง การหาเครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์แบบประชานิยม และมีกระบวนการอื่น ๆ ต่อไป

ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของ อริสรา ชูชาติ และคณะในประเด็นกระบวนการ พัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ในแนวคิดของการพัฒนา คือ การได้รับประสบการณ์ การระบุ ประสบการณ์ การวิเคราะห์ประสบการณ์ การวางแผนและการปฏิบัติ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการ พัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ แนวคิดหลักการพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นข้อเขียน ของธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ และข้อเขียนของ ประพนธ์ ปิยรัตน์ เกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กระบวนการมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมที่แท้จริง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการ วางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการ ติดตามและประเมินผลงาน ส่วนระดับของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ระดับการตัดสินใจ ระดับ การร่วมมือ และระดับการใช้ประโยชน์

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ แนวคิดกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ใน แนวคิดของการพัฒนาซึ่งเป็นข้อเขียนของอริสรา ชูชาติ และคณะประกอบด้วยปฏิบัติการปฏิบัติ จะทำให้เกิดประสบการณ์ที่ชัดเจนและการทดสอบ ค้นหา ทดลองและการปฏิบัตินำไปสู่การเรียนรู้สิ่ง ใหม่จากประสบการณ์ใหม่ระบุประสบการณ์ขั้นตอนการระบุ อธิบายประสบการณ์แลกเปลี่ยน การ

วิเคราะห์ขั้นต้นการเริ่มต้น การทำความเข้าใจประสบการณ์ แนวคิด คติวิเคราะห์อย่าง และการวางแผนระบุสิ่งที่ต้องการกระทำต่อไปจะมีบทบาทอย่างไรในสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ พัฒนาการยุค

ผลการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) ได้ยึดหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มุ่งสร้างความเข้มแข็งระดับรากหญ้า หากมีปัญหาระหว่างดำเนินงานจะดำเนินการแก้ไขทันที เป็นการนำปัญหาของชุมชนมาเป็นโจทย์หลักในการดำเนินงาน

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการมีส่วนร่วม ของ ชีระพงษ์ แก้วหาพงษ์ ในประเด็นบันไดของการมีส่วนร่วม 8 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นถูกจัดกระทำ ขั้นชี้แจง ขั้นให้ข้อมูลข่าวสาร ขั้นปรึกษาหารือ ขั้นแสดงความคิดเห็น ขั้นเป็นหุ้นส่วน ขั้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน และขั้นควบคุมโดยประชาชน โครงการนี้ได้มีการดำเนินงาน 8 ขั้นตอน ขณะเดียวกันได้มีกระบวนการการเฝ้าระวังปัญหาที่จะเกิดขึ้น และได้เพิ่มความเอาใจใส่ประสานงานทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการดำเนินงานด้วย

4. ตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการ

ความสำเร็จของการดำเนินงาน กรอบประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงาน โครงการ มีการศึกษาและกำหนดกรอบประเด็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน การสร้างพันธมิตรยูนิซา ข้อตกลงการยอมรับกรอบประเด็นตัวชี้วัดผลการดำเนินงานร่วมกับ เพื่อใช้ในการประเมินผลการดำเนินการก่อน-หลังการดำเนินงาน เป็นเครื่องชี้วัดผลสำเร็จของงาน

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับ ฉลาด จันทรมบัติ และคณะ ได้มีการศึกษาหลายโครงการและได้พัฒนาตัวชี้วัด หลายมิติ เช่น กลุ่มอาชีพเช่น ด้านการผลิตและคุณภาพการผลิต ด้านการบริหารจัดการกลุ่มด้านการตลาดด้านเศรษฐกิจด้านสังคม สิ่งแวดล้อมด้านการผลิตคุณภาพการผลิตด้านการบริหารจัดการกลุ่ม เป็นต้น โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) นี้ได้กำหนดตัวชี้วัดของการพัฒนา หรือผลการดำเนินงาน แบ่งออกเป็นด้านการแก้ปัญหาคความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ และมีการแบ่งออกเป็นมิติในแต่ละด้านอีก รวมมีตัวชี้วัดทั้งสิ้นจำนวน 73 ตัวชี้วัด ซึ่งตัวชี้วัดทั้งหมด ได้มาจากข้อตกลงร่วมและความเห็นชอบจากผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแสดงถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบตามแนวคิดของการดำเนินงานแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจริง

5. ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชนผลการดำเนินงานทำให้เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะตามความต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมมีการปฏิบัติให้เป็นจริงมีการสรุปสะท้อนผล มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับ ข้อเสนอของศูนย์สารสนเทศและบริการการศึกษาจากระบบข้อเสนอของ เลิศศักดิ์ ชุมนุม ข้อเสนอของ พันธุ์ทิพย์ รามสูต ข้อเสนอของ รัตนะ บัวสนธิ์ ข้อเสนอของสุภาภักดิ์ จันทวานิช และข้อเสนอของสำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จังหวัดกระบี่ ที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตามแนวคิดหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบกับการการใช้ประโยชน์จากภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในพื้นที่ดำเนินงานยังมีภาคีความร่วมมืออื่น ๆ อีก หลายแห่ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของโครงการนี้ต้องมีการใช้ศักยภาพในท้องถิ่นและประสานงานในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทเรียนประสบการณ์ในการดำเนินโครงการแก้ปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในช่วงระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมาซึ่งพอสรุปเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของแต่ละชุมชนและนำไปสู่การทบทวนทุกปีในเวทีประชาคมตำบลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และจะได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้แผนของชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง และมีกระบวนการ กลไกในการติดตามประเมินผล เพื่อนำบทเรียนขยายสู่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

2) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อคณะทำงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดควรนำโครงการเข้าสู่แผนฯ เพื่อให้เป็นโครงการนำร่องของจังหวัดในการแก้หนี้แก้จนของประชาชน และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องทั้งในพื้นที่นำร่องและพื้นที่ขยายให้ครอบคลุมจังหวัดในลักษณะของประชาคมหรือแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดมหาสารคามให้ประสบความสำเร็จ

3) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรควรนำบันทึกบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรในพื้นที่ไปพิจารณาและวางแผนส่งเสริมและสนับสนุน อาทิใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ยืมอย่างหนึ่ง เพื่อพัฒนาครอบครัวตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวแต่ละครอบครัว และควรพิจารณาการสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในชุมชนที่สอดคล้องกับแผนชุมชนของแต่ละชุมชน

2. ข้อเสนอต่อการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

1) การทำงานโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกัน ในลักษณะภาคีความร่วมมือและทุกภาคส่วนจะต้องสามารถทำงานแบบบูรณาการกันได้อย่างต่อเนื่อง

2) องค์กร หน่วยงานพัฒนาทุกภาคส่วน การคิดค้นเครื่องมือต่างๆ ในการนำไปสู่กระบวนการแกนของชาวบ้านจะต้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงจะทำให้กลุ่มเป้าหมายนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้

3) การบันทึกรายรับรายจ่ายต่อเนื่องและนำบัญชีรายรับรายจ่ายมาวิเคราะห์ทุกเดือน และนำผลการวิเคราะห์สู่การวางแผนชีวิตของตนเอง จะทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถพิจารณาหารูปแบบในการพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม

4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการ คณะทำงาน การศึกษาข้อมูลพื้นที่การนำเข้าข้อมูลเข้าสู่ระบบการจัดทำระบบข้อมูล ฐานข้อมูลชุมชน นำข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อร่วมกันวางแผนชุมชน แผนการพัฒนา แผนกิจกรรม และแผนโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนโดยแท้จริง

5) การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ควรใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเพราะเป็นการวิจัยและพัฒนาไปพร้อมๆ กัน สามารถปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้ไปสู่ความสำเร็จได้ ในระหว่างการดำเนินงานเป็นการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนส่วนในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ ตามแผน การประเมินผล และรับผลประโยชน์ด้วย

บรรณานุกรม

- ฉลาด จันทรสมบัติ. (2551).การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- . (2551).การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน. มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2551.
- บุญชม ศรีสะอาด.(2545).การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ประจวบ แหลมหลัก. (2547).การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ค. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันทิพย์ สิ้นสูงสุด. (2549).การใช้การเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อสร้างองค์กรใฝ่เรียนรู้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ช้างศึกษา.
- สมพงษ์ สุทธิวงศ์ และคณะ. (2552). รายงานความก้าวหน้าระยะ 1 ปี. โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและการอยู่มีสุข จังหวัดอุทัยธานี, 2552.
- หน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้. (2554). คู่มือการพัฒนางานตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการพัฒนาความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสภาวะชุมชนจังหวัดมหาสารคาม. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า. (2555).แผนพัฒนาสามปี อบต.นาข่า (พ.ศ. 2555 – 2557).
- องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ. (2555). แผนพัฒนาสามปี อบต.พระธาตุ (พ.ศ. 2555 – 2557).
- องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพธิ์. (2555). แผนพัฒนาสามปี อบต.หนองโพธิ์ (พ.ศ. 2555 – 2557). องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพธิ์. อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าดอกไม้. (2555). ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2555 องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเลิงแฝก. (2555). ข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 องค์การบริหารส่วนตำบลเลิงแฝก อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดมหาสารคาม.
- อีเวอร์การ์ด, ที. (2545). การเรียนรู้จากการปฏิบัติ: หลักการและการปฏิบัติจริง, แปลโดยสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน. นครปฐม : ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

- Burnerr, Caroll Lynn.(1992).**“Principals’ and Teachers’ Perceptions of a Quality Lesson Plan in Deregulated Public Schools in South Carolina (Lesson Plans),”** Dissertation Abstracts International.53(4) : 1032-A ; October, 1992.
- ChalardChantarasombat. (2009).**Development of a Management Action Learning Process Facilitating Student Centered Learning Education Management for Local Development Course 0501803.** The Social Sciences, Medwell Journals, 4(5) pg. 424-427.
- . (2009). **The Learning Process for Construction and Development of the Network of Community Organization for Self-Reliance in Thailand.** The Social Sciences, Medwell Journals, 4(6), pg. 540-548.
- Gordon, S.E (1993). We Do: Therefore, We Learn. **Training & Development 47.** 10(1993) : 47-52.
- Lanhan, E.D., and Moldonado, (1998). L. Accelerated Decision Making via Action Learning at the Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). **Performance Improvement Quarterly.** 11 : 74-85.
- Marquard M.J. (1999).**Action Learning in Action: Transforming Problem and People for Word Class Organization Learning.**Palo alto : Dares-Black Publishing, 1999.
- McGill, I.andBeaty, L. (1995). **Action Learning.** 2nded. London: Kokan Page.
- Mumford, A. (1991). Individual and Organization Learning :**Balance in the Pursuit of Change. Studies in Continuing Education.** 13 :115-125.